

Linnéuniversitetet

Institutionen för kulturvetenskaper

Kandidatuppsats

”Se mig, jag är viktig!”

- Om skyltar och deras bidrag till tolkning av kulturarv

Författare: Cecilia Alm

*Examinator: Fabian Persson
Handledare: Cecilia Trenter
Termin: HT12
Ämne: Historia
Nivå: G2E
Kurskod: 2HI35E*

Abstract

”Se mig, jag är viktig!”

- Om skyltar och deras bidrag till tolkning av kulturarv

Uppsatsen syftar till att undersöka hur informationsskyltar bidrar till större förståelse av kulturarv genom att undersöka kontexten samt informationen som ges på skyltarna och hur det genom dessa aspekter skapar perspektiv på platsen. De kulturarv som analyseras är Eketorps fornborg, Kalmar Slott och Södra Ölands odlingslandskap.

Källmaterialet består av kulturarven, deras informationsskyltar och den kontext de verkar i samt hur de samverkar. Här tolkas både den text och de bilder som finns på skyltarna.

Skyltarna finns uppsatta vid kulturarven och verkar i dess kontext. Det är möjligt att tala om att kulturarvet behöver skyltarna, dels för att platsen ska förstås dels för den effekt en skylt åstadkommer. Vidare används skyltarna för att belysa det som är unikt för den specifika platsen, informationen som finns påvisar vad som är viktigt för besökaren att se. Genom att belysa dessa egenskaper, skapas det för besökaren ramar för tolkning av kulturlandskapet. Dessa ramar är det besökaren minns utifrån, samtidigt som de minskar möjligheten för egen tolkning av vad kulturlandskapen har att erbjuda.

Nyckelord: kulturarv, informationsskyltar, historiebruk, hermeneutik, Kalmar slott, Eketorps fornborg, Södra Ölands odlingslandskap

Linnéuniversitetet
Institutionen för kulturvetenskaper

391 82 Kalmar / 351 95 Växjö
Tel 0772-28 80 00
kv@lnu.se
Lnu.se/kv

Innehållsförteckning

<i>Inledning</i>	2
Syfte.....	3
Avgränsningar	4
Källmaterial och referenslitteratur	6
<i>Teori och metod</i>	8
Funktionell teori.....	8
Historiebruk	9
Hermeneutik och texttolkning	11
Bildtolkning	15
<i>Forskningsläge</i>	16
Kulturella platser	16
Kulturarvens informationsskyltar	18
<i>Bakgrund</i>	20
Eketorps fornborg.....	20
Kalmar Slott	21
Södra Ölands odlingslandskap.....	22
<i>Analys</i>	23
Skyltarna som informatörer.....	26
Kulturplatsernas unicitet.....	32
Finns det problem?	34
<i>Sammanfattning</i>	39

Inledning

”Kanonerna stod på vagnar bakom ett bröstvärn på vallarna och inne i kanontornen... Under sommaren 1611 besköt Kristian IV:s danska armé borgen under dag och natt. Befälhavaren på slottet, Krister Some började förhandla med fienden när krutet tog slut och lät danskarna tåga över vindbryggan och inta slottet.”¹

Plockat ur sin kontext är det svårt att förstå den riktiga innebörden av citatet och vilket slott som åsyftas, såvida läsaren inte är historiekunnig och vet vilket slott Kristian IV och hans danska armé erövrade sommaren 1611. Citatet är hämtat från en av informationsskyltarna som finns på försvarsvallarna runtom Kalmar Slott, skylten är placerad i nära anslutning till kanonerna och kanontornen som informationstexten berättar om. Vilket leder in på syftet med min undersökning, att analysera hur informationstexterna vid, tre utvalda, kulturarv bidrar till att skapa en större förståelse för den omgivande kontexten genom informationstexten.

Vid många av Sveriges kulturarv finns det uppsatta skyltar med informationstexter som är tänkta att ge besökaren information om det specifika kulturarvet, men vad talar skyltarna om egentligen? Är det möjligt att få en bredare bild av kulturarven genom en text, som är satt på platsen? Skyltar placeras ut på platser och genom

¹ Informationsskylt vid kanonerna, Kalmar Slott, hämtad 120928.

denna utplacering pekas platsen ut som viktig, samtidigt som en frånvaro av skyltar talar samma tydliga språk.²

Syfte

Huvudsyftet med följande undersökning är att analysera hur informationsskyltar vid skilda kulturarv har för funktion i förståelsen av platsen. Jag ämnar undersöka hur skyltarna är en tillgång för besökaren på platsen, hur de hjälper till att förstå vad kulturarvet står för och om skyltarna är med och skapar ramar och perspektiv. Huruvida det är lätt att se både den helhet och de mindre, men viktiga, egenskaper som skylten berättar om och lyfter upp samt hur de gestaltas på platsen.

Således ämnar jag tolka de informationstexter som är uppsatta vid kulturarven och undersöka om det är möjligt för besökaren att skapa sig en bredare framställning av platsen och dess kontext, genom att ta till sig denna information. Informationstexterna med dess innehåll undersöks utifrån den kontext de fanns vid empirins inhämtande, inte i den kontext de tillkom.

Vidare undersöks även vilken funktion informationsskyltarna har i upplevelsen av platsen, hur de, med sin information, bidrar till en större förståelse och kunskap om platsen. Huruvida informationen bidrar till en bredare upplevelse eller om det snarare ger akademisk kunskap. Om det genom informationen som ges blir dubbla budskap på platsen eller om informationen flätas in i omgivningen.

² Ronström, 2007, sid. 19.

Frågeställning

För att konkretisera ser frågeställningen ut som följer:

- I vilken kontext är skylten placerad? Vad ska besökaren se?
- Går det att finna egenskaper på platsen som hjälper till?
- Hur iscensätts historiekulturen på platsen och skyltarnas funktion i denna?

Avgränsningar

Undersökningen är avgränsad och analyserar enbart kulturarv i Kalmar län. Då det inte är möjligt att analysera alla kulturarv har det utifrån detta har det gjorts ytterligare urval, följande kulturarv undersöks närmare; Kalmar Slott, Eketorps fornborg samt världsarvet Södra Ölands odlingslandskap. De tre kulturarven, med sina informationsskyltar och sin kontext, är vid en första anblick relativt skilda från varandra men hör ändå samman. Den tydligaste kopplingen torde vara den mellan Södra Ölands odlingslandskap och Eketorps fornborg, då Eketorp de facto ligger placerat i världsarvet och således blir Eketorps historia även en del av området historia, präglad av förändring samt människors och djurs påverkan på platsen.

Kalmar slott är knutet till de andra genom att det var grundbyggnaden till slottet, kastalen, i slutet på 1100-talet var betydligt mer modern än ringborgen Eketorp, som gjorde att borgen spelat ut sin roll.³

Ytterligare en intressant aspekt är att kulturarven drivs av skilda aktörer, även om alla på något vis är förankrade i Kalmar län är

³ Informationsskylt vid Eketorps fornborg.

det skillnader i drivande aktörer. Eketorps fornborg drivs av Kalmar läns museum, Kalmar slott av Destination Kalmar och södra Ölands odlingslandskap av Mörbylånga kommun och Världsarvsrådet.⁴

På Kalmar Slott undersöks de informationsskyltar som finns på slottsområdet, både utomhus och inomhus. Inne i slottet representeras även de två utställningarna som för tidpunkten för inhämtandet av empirin fanns, utställningen *Codex*, om kvinnors brott och straff under 1400-1800- talen⁵ samt *800 år av krig, makt och ära!* som gestaltar slottets lite drygt 800-åriga historia.⁶ Eketorps borg har analyserats utifrån de två visuella miljöer som gestaltas, järnåldersborgen och den medeltida garnisonen. Södra Ölands odlingslandskap är inte ett lika koncentrerat kulturarv som de övriga exemplen, eftersom platsen sträcker sig över en stor del av södra Öland. Här har de informationsskyltar som funnits analyserats i den kontext jag funnit dem. I det sista exemplet finns det ytterligare informationsskyltar vid till exempel enskilda gravhögar, dessa är inte intressanta då jag vill undersöka hur världsarvet visas upp som helhet. Tidsmässigt har jag inhämtat källmaterialet under september och oktober 2012. Har informationsskyltarna eller den omgivande kontexten förändrats efter detta är det inte möjligt för mig att beakta. Antalet

⁴ <http://www.eketorp.se/om-eketorp/>, hämtat 121112.
<http://www.kalmar.com/sv/Om-Kalmar/Destination-Kalmar-AB-/>, hämtat 121112. <http://www.lansstyrelsen.se/kalmar/sv/om-lansstyrelsen/om-lanet/varldsarv/varldsarvsrad/Pages/index.aspx?keyword=v%C3%A4rldsarv>, hämtat 121112.

⁵ <http://www.kalmarslott.se/om-slottet/utstaellningar/kvinnofaengelset/>, hämtat 121109.

⁶ <http://www.kalmarslott.se/om-slottet/utstaellningar/800-ar-av-krig-makt-och-ara-1>, hämtat 121109.

undersökta informationsskyltar är 134 stycken. Då det vid södra Ölands odlingslandskap skyltas med delvis samma information på alla fyra platser har dessa skyltar enbart räknats en gång.

Jag har valt att analysera enbart svenska informationsskyltar, då det är en svensk kontext jag ämnar undersöka och därför blir inte övriga språk intressanta.

Jag ämnar inte heller gå in på en diskussion om vad kulturarv är eller vad det gör, utan de platser som är med i undersökningen räknas som kulturarv, med alla dess verkningar.

Källmaterial och referenslitteratur

Källmaterialet jag har valt att använda mig av kommer från de informationsskyltar som finns vid kulturarven Eketorps fornborg, södra Ölands odlingslandskap samt Kalmar slott. Alla informationsskyltar fotograferades, både för sig samt i den kontext de befinner sig i. Vilket gör det möjligt att även analysera skyltens kontext. Materialet är inhämtat under september och oktober 2012.

Kulturarven och dess informationsskyltar har analyserats utifrån två teoretiska perspektiv. Det första perspektivet är inhämtat från Knut Kjeldstadlis bok *Det förflutna är inte vad det en gång var* och benämns som den funktionella teorin, den talar om sambandet mellan del och helhet. Som andra teoretiska perspektiv används historiebruk, främst med utgångspunkt i Peter Aronssons forskning och hans bok *Historiebruk*.

Vidare är den metod som används hermeneutik, inriktat på text- och bildtolkning. För texttolkning är Lennart Hellspång och Per Ledin, och deras bok *Vägar genom texten. Handbok i*

brukstextanalys. den som har använts och för bildtolkning
etnologen Carina Johansson och hennes avhandling *Visby visuellt*.

Övrig litteratur som varit betydande är sociologen Bella Dicks
och hennes *Culture on Display* där hon talar om kulturlandskap
och deras utformning samt betydelse i samtiden. Även
idéhistorikern Torkel Molin och de tankar han har om
informationsskyltar är betydande, främst hans artikel i antologin
Kulturarvens dynamik. För att få ytterligare en dimension på
informationsskyltar är även etnologen Owe Ronström och hans
bok *Kulturarvspolitik* intressant.

Teori och metod

Syftet med följande avsnitt är att ge en överblick över de två teoretiska perspektiv, historiebruk och funktionell teori, samt den metod, hermeneutik med text- och bildtolkning, som använts i undersökningen.

Huvuddelen av mitt material utgörs av informationstexterna på skyltarna och dess omgivande kontext, vilka kommer tolkas som en helhet. Främst är det texterna som kommer analyseras, men även eventuella bilder, tidslinjer etc. kommer att tas med i beaktande och läsas in i tolkningen och sedan kopplas ihop med sin omgivning. Som metod kommer den kvalitativa metoden främst lämpa sig här, då texttolkning utgör en del av denna.⁷ Likaså blir bildtolkning intressant för studien.

Vidare har jag valt att använda teoretiska utgångspunkter i den funktionella teorin, där en del är med och skapar en större helhet, samt en historiebruksteori, där jag utgår från att historiebruket är med och skapar meningsfulla sammanhang.⁸

Funktionell teori

För att kunna uppfylla mitt syfte, att undersöka informationsskyltarnas funktion vid kulturarven och ta reda på vad de gör i sin miljö, lämpar sig den funktionella teorin. Detta eftersom en funktionell förklaring tar utgångspunkt i att ett visst fenomen är en del av en större helhet. Således genom att förklara

⁷ Kjeldstadli, 1997, sid. 176.

⁸ Aronsson, 2004, sid.13.

att fenomenet finns och består går teorin ut på att ange vilken funktion fenomenet fyller.⁹

I min undersökning innebär fenomenet de informationsskyltar som studeras och helheten blir det omgivande kulturarvet. Främst fungerar den funktionella teorin eftersom den talar om förhållandet mellan del och helhet, i första hand utifrån den samtida kontext som finns. Teorin används för att få ett begrepp om samverkan mellan faktorerna del och helhet.¹⁰

Historiebruk

Utifrån undersökningens syfte kan det också vara lämpligt att närma sig källmaterialet ur ett historiebruksteoretiskt perspektiv. Detta eftersom historiebruk hanterar förändring, skapar legitimitet, och mest intressant här, skapar mening.¹¹

Historiebruk är det som iscensätter historiekulturen, historiekulturen som består av bland annat källor, artefakter och ritualer som refererar till det förflutna och som erbjuder möjligheter att knyta samman dåtid, nutid och framtid. Genom att delar av historiekulturen aktiveras skapas mening och handlingsorienterade helheter. Genom att använda ett historiebruksperspektiv behövs en medvetenhet om de urval och olika sammanhang som iscensätter det förflutna i samtiden.¹²

Det historiebruk som nyttjas vid valda kulturarvsplatser är vetenskapligt, beroende på att den formen av bruk är inriktat på att förse omvärlden med historiska fakta, och som genom sin

⁹ Kjeldstadli, 1998, sid. 240.

¹⁰ Kjeldstadli, 1998, sid. 242.

¹¹ Aronsson, 2005, sid. 13.

¹² Aronsson, 2004, sid. 17; 72.

kronologiska narration ger förståelse till varför samhället utvecklats som det gjort. Ett vetenskapligt historiebruk finns således till för att upptäcka och rekonstruera historia.¹³

För att historiebruk ska kunna användas måste det ta någon form av gestaltning. Representationer kan förekomma bland annat genom text, ord eller bilder, dessa måste visas upp och kommuniceras på något vis, annars finns det inte någon möjlighet till mottagande.¹⁴

Utgångspunkten i allt historiebruk borde vara en uppfattning om att något har hänt, och händelsen har identifierats varefter den tolkas och gestaltas. Gestaltningen, för att ha möjlighet till att fånga betraktaren, måste ha en utformning som också levandegör ett samband mellan händelsen och betraktaren.¹⁵

För att vara ett framgångsrikt publikt kulturlandskap bör det finnas vissa drag, såsom ett narrativt drag med flera paradoxala typer för olika berättelser och deras blandningar i idén om en förlorad guldålder samt drömmen om ett helt annorlunda historiskt sagoland samtidigt som platsen ska kommunicera att inget är nytt under solen, utan att människan, trots tidens gång, är sig lik.¹⁶

Med detta menar jag att kulturarven bör läsas som en historiekultur som har iscensatts av informationsskyltarna, historiebruket, och skapar utifrån detta en helhet och ger platsen mening.

¹³ Karlsson, 2007, sid. 55-57.

¹⁴ Aronsson, 2004, sid. 100.

¹⁵ Aronsson, 2004, sid. 97.

¹⁶ Aronsson, 2010, sid. 116.

Hermeneutik och texttolkning

De texter jag i undersökningen kommer att analysera har jag valt att benämna som brukstexter, efter Hellspong och Ledins begreppsförklaring. Brukstexter är texter som används för att få, eller ge, information om omvärlden och de används för att strukturera upp angelägenheter, både i de privata och offentliga texterna. Således förmedlar dessa texter kunskap och har möjligheter att styra handlingar, samtidigt som de alltid är knutna till en viss verksamhet. Brukstexterna bidrar till stor del hur verkligheten betraktas och hur personer uppträder i den.¹⁷

En hermeneutisk inriktning innebär idén om att kommunikationen mellan text och läsare inte är en mekanisk transport med ett färdigt innehåll, utan det krävs en tolkning av denna kommunikation. Tolkningen i sig är sedan självständig och situationsanpassad. Läsaren blir därför inte bara en mottagare utan även en medskapare av textens budskap. Hermeneutiken ses därför som en lära om läsandets konst. För läsaren blir texten meningsfull i den kontext den befinner sig. Läsarna har olika utgångspunkter och förförståelse för att läsa en text och det innebär att tolkningarna kan skifta beroende på vem läsaren är. Texten kan ha en viss tolkningspotential, de förutsättningar texten har för att uppfattas på skilda sätt av olika människor. Vilket även gäller brukstexter, samtidigt som en brukstext kan vilja sätta snäva gränser för hur texten ska förstås. Ibland kan orden i det sammanhanget de står i enbart gå att förstå på ett vis.¹⁸

¹⁷ Hellspong & Ledin, 1997. sid. 7.

¹⁸ Hellspong & Ledin, 1997. sid. 220-221.

Vidare är det möjligt att tala om textens yttre omgivning, eller kontext, det som finns tillsammans med texten som en betingelse för den. För att kunna sätta sig in i en text måste betraktaren kunna sätta sig in i dess kontext, då kontexten hjälper till att förstå och förklara texten. Främst bör situationskontexten, textens närmaste omgivning, analyseras.¹⁹ I min undersökning är det kulturarven som blir textens närmaste kontext.

Texter är kontextuella och verkar alltid i ett sammanhang och det är bakgrund och kontext som hjälper till att förstå tillkomsten och ordens mening. Kontexten är således en tolkningskontext. Texten förstås genom sin bakgrund och vilka aktörer som finns däri. Det finns olika typer av tolkningsriktning, vilket innebär att en tolkning av texten, eller dess sammanhang, har en viss fokus. I min undersökning är det främst de sakorienterade tolkningarna som är relevanta. Detta genom att den typen av tolkning tar fasta på det som ligger framför texten, den värld som texten vänder sig mot och talar om. Texten används således som ett komplement för att förstå den sak, det ämne, som texten tar upp. Vanligt vid den här typen av tolkning är att den känns tillfreds i samma stund som det läsaren läst stämmer och det blir då begripligt och meningsfullt.²⁰

För en text, och hermeneutiken, är även tolkningsförutsättningarna viktiga, hur läsaren närmar sig texten från den utgångspunkt som är naturlig för läsaren. Först finns förförståelsen, inga texter har möjlighet att förklara allt utan vissa aspekter måste tas för givna och betraktas som redan kända.

¹⁹ Hellspong & Ledin, 1997. sid. 42.

²⁰ Hellspong & Ledin, 1997. sid. 221; 223.

Förförståelsen kan även kallas för typifiering, något som är rutinmässiga företeelser eller upplevelser, hur någon upplever och tolkar världen utgår från dessa typifieringar. Strukturen, som är integrerad i den historiska och sociokulturella livsvärlden, tas för given och är därför socialt accepterad. Strukturen bestämmer bland annat fördelningen av kunskap och dess relativa betydelse för omgivningen den verkar i, såsom en historisk situation eller plats. Vår vardag består av olika tankescheman och det är genom dessa det är möjligt att identifiera och känna igen vår omvärld. Med hjälp av dessa typifieringar känns situationer, och ord, igen och dessa typifieringar ingår även i det språk som delas med andra. Samtidigt som språket lärs, lärs det även in om betydelser av detsamma såsom tingen och rutiner med dess innebörder och hur de verkar i den omgivande världen.²¹ Utöver förförståelsen krävs också läsmål, själva motorn som driver läsaren att fortsätta sin läsning. Sällan läses en text utan att läsaren har en aning om vad den ska användas till. Till läsmålet tillhör också en lässtrategi, vad som vill uppnås med läsandet påverkar hur texten läses.²²

Tolkningshorisont är ytterligare en aspekt på tolkningsmöjligheter, och tolkningshorisonten är beroende av den situation som finns när texten läses. Horisonten avgränsar vad texten kan berätta utifrån den platsen texten läses i, och horisonten bestäms ytterligare av förförståelse, läsmål och lässtrategier. Något som är viktigt med tolkningshorisonten är att det är

²¹ Bäck-Wiklund, 2007, sid. 77.

²² Hellspong & Ledin, 1997. sid. 224-225.

betraktaren som är i centrum, genom detta innebär det att tolkningshorisonten är rörlig och ändrar sig utefter iakttagaren.²³

Ytterligare en aspekt för texttolkning är språkhandlingen. Den är intressant genom att språket rör vid själva texten. Jag anser, utifrån de texter jag har, att det är de metatextuella språkhandlingarna som är intressanta. Detta eftersom sådana språkhandlingar bland annat definierar, förtydligar, sammanfattar och exemplifierar. Således talar de om språkframställningen i sig. Dessa språkhandlingar får en funktion genom deras sätt att orientera texten mot sin publik. Vidare går det att analysera språkbruket närmare. Utifrån vem avsändaren är och vad personen gör påverkar språkbruket. Det finns koder för hur språk används, dessa koder kan förklaras bland annat genom hur språket används inom en viss grupp eller speciellt yrke.²⁴

Inom hermeneutiken är även tolkningscirkeln viktig, den menar på att läsförståelsen växer i etapper och sedermera formar en cirkel. Med förförståelse närmar sig läsaren texten och det första som möter läsaren ger insikter på vad som senare ska komma i texten. Det skapas förväntningar på det lästa, samtidigt som tankarna rör sig både bakåt och framåt i den processen. Båda dessa rörelser, framåt och bakåt, hjälper till att tolka det nya som läses, samtidigt som de gamla uppfattningarna blir prövade, och ibland rättade. Det läsaren tidigare tänkt formas av det senare som lästes, antingen kommer det som förväntats fram eller kommer det på kant. Läsförståelsen går i en cirkel, förståelsen växer.²⁵

²³ Hellspong & Ledin, 1997. sid. 226.

²⁴ Hellspong & Ledin, 1997. sid. 167; 54.

²⁵ Hellspong & Ledin, 1997. sid. 226-227.

Bildtolkning

Här har jag främst utgått från etnologen Carina Johanssons tankar om kulturarvsfotografier, från boken *Visby Visuellt*.

Föreställningar om en plats med utgångspunkt i bilder och kulturarv. där hon har valt att studera hur Visby kommuniceras via bilder. Hennes forskning blir intressant då den tolkar bilder.

Det är viktigt att studera hur bilderna placeras i offentliga sammanhang, eftersom bilderna, beroende på kontext och sociala sammanhang, kan ha olika tolkningar. Visserligen är, och brukas, bilderna som meningsbärande objekt men det kräver ett socialt sammanhang för detta att uppnås, meningen existerar inte i tomma intet. Det är genom kontexten, och vem betraktaren är, som avgör vad som ses och hur bilden tolkas.²⁶

²⁶ Johansson, 2009, sid. 14; 29.

Forskningsläge

Följande stycke presenterar tidigare, relevant forskning och kommer även påvisa det forskningsläge som använts i undersökningen.

Det är först de senaste decennierna som forskning om kulturarv och dess betydelse har fått riktigt uppsving, och forskningsfältet är brett i avseende på vad kulturarv är och hur det påverkar bland annat den kulturella ekonomin, historiemedvetenhet och kulturell identitet.²⁷ Däremot har det varit svårt att finna litteratur om hur kulturarv upplevs genom dess skyltning. Forskningsläget, eller avsaknaden av tidigare utpräglad forskning, har gjort att jag har fått arbeta tvärvetenskapligt genom att ta forskning från ämnen, utöver historia, såsom etnologi, sociologi och idéhistoria.

Kulturella platser

Den forskning jag främst använt mig av gällande kulturlandskap, och således kulturarv, kommer från sociologen Bella Dicks och boken *Culture on Display* (2004). Där hon menar att det inte är ett nytt fenomen att skapa platser som kommunicerar utan det har gjorts länge. Besökarna på sådana platser förväntar sig att tidigt få en glimt av det lokala livet och det visuella intrycket av platsen blir viktigt, främst om det är ett stort besöksstryck på platsen.²⁸

Platser som anses visuella och kulturella består av vissa tendenser, Dicks har listat 12 stycken. Alla är dock inte intressanta för min studie eftersom de övriga punkterna talar om

²⁷ Aronsson, 2004, sid. 20-21; 41; 45.

²⁸ Dicks, 2004, sid. 2-4.

ett större sammanhang, vad kulturella platser gör för turismen och hur dessa påverkar ekonomin. Däremot är följande punkter intressanta och applicerbara på min undersökning:

- Turistens önskan om att få uppleva något annorlunda, som är en del i andras liv men som fortfarande kan relateras tillbaka till dem själva, en besöksvänlig plats.
- Upplevelsen av platsen bör vara meningsfull, miljön ska kunna kommunicera ut till besökaren och visa sitt ”mänskliga” ansikte.
- Genom att besökaren känner sig välkommen, kapabel och berättigad att vara på platsen byggs det en bro mellan det som gestaltas och besökaren. Samarbetet här verkar för att garantera tillgängligheten, samt att uppmuntra besökaren att vara aktiv, nyfiken och ta del av det informella lärande platsen erbjuder.
- Flera av samtida kulturella platser och skildringar har vänt sig från officiella, ceremoniella och formella skildringar för att istället uppmuntra inhemska värden. Detta hänger samman med att det numera ofta talas om, och framställs, historia underifrån.
- Noggranna konstruktioner av meningsskapande i besöksvänliga kulturplatser beror till stor del på tekniker av tolkningar. Tolkningarna gör sedan att platserna blir symboler, som i sin tur blir igenkännbara referenser till människors skilda livsstilar eftersom det ger en mänsklig kontext såsom platser, tider, berättelser eller teman.
- När en plats visas upp som kulturell legitimeras den. Skilda kulturarvsinstallationer görs användarvänliga

genom att presentera riktad information, i form av guider, skyltar och vägmarkeringar, till besökaren. Själva idén med en kulturarvsinstallation är att det ska vara en miljö som är noga skyltad, planerad och designad för att undvika kaos, förvirring och röra.²⁹

Kulturarvens informationsskyltar

Vad gäller skyltning och deras funktion, har jag ansett främst tre forskare betydelsefulla för min undersökning, som alla tre talar om att skyltar upprättar ramar och perspektiv för vad betraktaren ska uppleva. Således finns det lite utrymme för den egna personliga tolkningen av platsen, genom att skyltarna visar och ger direktiv på det som går att läsa visuellt.³⁰

Då skyltar sätts upp vid en plats, utpekas den genast som minnesvärd och börjar ses som ett unikt och värdefullt kulturfenomen. Ronström menar dock att det inte är texten på skylten som är det centrala med skylten, utan det är skylten i sig, då den står där med budskapet ”Se mig, jag är viktig!”³¹

Både Molin och Bergvall behandlar texten på skylten, Molin menar att texten talar om för betraktaren vad som ska ses, och i de flesta fallen minns sedan betraktaren vad som lästes, och således införlivades på platsen. Snarare än kulturarvsplatser talar Molin om antikvariska landskap³², vilket jag anser vara motsvarigt till en kulturarvsplats, och att dessa landskap kan innehålla lika mycket

²⁹ Dicks, 2004, sid. 7-12.

³⁰ Ronström, 2007; Molin, 2005; Bergvall 1998.

³¹ Ronström, 2007, sid. 19.

³² Ett antikvariskt landskap innebär ett landskap vars centrala punkter utgörs av skilda minnen, såsom fornlämningar men också berättelser eller genom monument som narrationen fästs vid. Molin, 2003, sid. 181.

text genom förklarande skyltar som de består av faktiska historiska lämningar. Det är genom dessa texter och de färdiga tolkningarna som platsen sedan upplevs, eftersom det är enklare att ta till sig färdiga tolkningar än att behöva omtolka och göra en egen tolkning.³³

Bergvall går in mer mot det språkbruk som finns på de informationsskyltar hon har granskat i Västernorrlands län, och påvisar att informationstexterna främst av tradition innehåller ett formellt språk som innefattar mycket siffror och måttangivelser. Vanligtvis är det detaljerade uppgifter om diameter, höjd och material som möter skyltläsaren. Visserligen viktiga uppgifter för att kunna identifiera kvarlämningar, men för att kunna få en riktig förståelse och upplevelse av platsen måste det adderas ytterligare dimensioner till texten. Det är företeelser som måste kopplas ihop, främst de mellan föremålen och människorna. Samtidigt som det på kulturplatserna bör finnas tillgång till samlad arkeologisk och historisk kunskap, i samverkan med iakttagelser och upplevelser, för att berika och bilda en bas för kulturell förståelse för landskapet. Det måste finnas tillgång till kunskap, men den bör vara utformad så den inte skapar en mur mellan akademisk kunskap och erfarenhetskunskap, då de sinnesintryck och tankar som uppkommer vid en sådan plats är privata.³⁴

³³ Molin, 2005, sid. 43-36.

³⁴ Bergvall, 1998, sid. 107-109; 111.

Bakgrund

Följande del ämnar ge en kort beskrivning av de olika kulturarven, vilka organisationer det är som driver dem samt är ansvariga för platsen.

Eketorps fornborg

Borgen är belägen på södra Öland och har haft tre olika bebyggelsefaser, två under järnåldern och den första kallas Eketorp I och inföll mellan 300-400 e. Kr, samt andra bebyggelsefasen Eketorp II som inföll 400-650 e. Kr. Borgen hade också en bebyggelsefas under medeltiden, Eketorp III, åren 1170-1240 e. Kr.³⁵

Åren 1964-73 var det arkeologiska utgrävningar vid borgen, projektet kallades ”Eketorp rediviva”, och var det mest omfattande i Sverige och de hade fått medel av Riksantikvarieämbetet (RAÄ) för att klara av det. Delvis gjordes utgrävningarna även för att främja intresset för arkeologi och kulturhistorisk forskning. I sin återuppbyggda form invigdes borgens museum 1984. Ägare och förvaltare var då RAÄ, vilka fortfarande är ägare men sedan 2002 är det Kalmar Läns Museum, avdelningen Alla Tiders Historia, som driver verksamheten på borgen.³⁶

Genom Statens Fastighetsverk (SFV) är borgen även delaktig i projektet Öppna portar. Ett utvecklingsprojekt som genomförs

³⁵ <http://www.eketorp.se/om-eketorp/>, hämtat 121112.

³⁶ Ibid.

mellan åren 2012-2014 och verkar för att göra besöksmålet mer tilltalande och spännande att besöka.³⁷

Kalmar Slott

Slottets historia sträcker sig tillbaka till runt 1180, då det byggdes upp en kastal på platsen. Det har sedan byggts till undan för undan och det var först under renässansen och Vasakungarna som slottet fick det nuvarande utseendet.³⁸

Under 1800-talet började restaureringen av slottet, och genom detta stoppades de tankar som fanns om att flytta delar av inredningen till andra svenska slott. Det togs senare fram arkitektritningar över hur slottet kunde ha sett ut och 1885 startade de restaureringarna och 1891 hade slottet fått sin nuvarande silhuett.³⁹

SFV är den organisation som förvaltar slottet men det hyrs av Kalmar kommun, det tecknades 2009 ett nytt tioårigt avtal mellan kommunen och SFV.⁴⁰ Driver slottet gör Destination Kalmar och SFV, som tillsammans har ett gemensamt ansvar för verksamheten som bedrivs på slottet.⁴¹ Även Kalmar slott är delaktigt i SFV:s projekt Öppna portar.⁴²

³⁷ <http://www.kalmarlott.se/om-slottet/satsningar-pa-kalmar-slott/ppna-portar>, hämtat 130117.

³⁸ <http://www.kalmarlott.se/om-slottet/om-kalmar-slott>, hämtat 121112.

³⁹ http://www.sfv.se/cms/sfv/vara_fastigheter/sverige/h_kalmar_lan/kalmar_slott.html, hämtat 121112.

⁴⁰ <http://www.kalmarlott.se/om-slottet/satsningar-pa-kalmar-slott/ppna-portar>, hämtat 121112.

⁴¹ <http://www.kalmar.com/sv/Om-Kalmar/Destination-Kalmar-AB-/>, hämtat 121112.

⁴² <http://www.kalmarlott.se/om-slottet/satsningar-pa-kalmar-slott/ppna-portar>, hämtat 121112.

Södra Ölands odlingslandskap

Ett kulturarv som infinner sig i kategorin levande kulturlandskap och som sedan år 2000 är upptaget som världsarv hos UNESCO. Det är inte en koncentrerad plats utan ett större område som består av åkerjord, betade marker, byar, fornborgar och vattenområden som utgör odlingslandskapet. Genom att människor under flera tusen år har brukat och nyttjat marken har det skapats ett unikt kultur- och naturlandskap, som bär spår från många olika tidsåldrar, såsom stenåldern, järnåldern och medeltiden.⁴³

Genom att vara världsarv har platsens värde ökat markant genom att det anses att den är värdefull för hela mänskligheten att platsen måste skyddas och bevaras. Sverige undertecknade 1985 världsarvskonventionen och har därigenom förbundit sig att för all framtid skydda de svenska världsarven.⁴⁴

Det är på lokal nivå Mörbylånga kommuns översiktsplan och dess områdesbestämmelser som styr hur odlingslandskapet värnas och brukas. Samtidigt som det finns en samrådsgrupp, Världsarvsrådet, som förvaltar området. Sedan 2004 består rådet av representanter från Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), Länsstyrelsen i Kalmar län, Mörbylånga kommun, Regionförbundet i Kalmar län och Sydsvenska Industri- och Handelskammaren. Mörbylånga kommun innehar positionerna ordförande och sekreterare i rådet.⁴⁵

⁴³ <http://www.raa.se/upplev-kulturarvet/varldsarv/sodra-olands-odlingslandskap/>, hämtat 121112.

⁴⁴ <http://www.lansstyrelsen.se/kalmar/sv/om-lansstyrelsen/om-lanet/varldsarv/varfor-sodra-oland/Pages/index.aspx>, hämtat 121112.

⁴⁵ <http://www.lansstyrelsen.se/kalmar/sv/om-lansstyrelsen/om-lanet/varldsarv/varldsarvsrad/Pages/index.aspx?keyword=v%C3%A4rldsarv>, hämtat 121112.

Analys

I detta kapitel analyseras det empiriska materialet utifrån de teoretiska perspektiven.

Skyltarnas placering

Skyltar, ur Ronströms perspektiv, är det som är det viktiga, den information de innehåller är underordnad då det snarast handlar om den effekt som en skylt åstadkommer, att något är utpekade som viktigt, är det överordnade. På samma vis kan en frånvaro av skyltar tala samma tydliga språk.⁴⁶ Genom att det har placerats ut skyltar understryker det också att platserna är statens egendom,⁴⁷ eftersom det enbart får placeras ut skyltar efter deras godkännande.⁴⁸

Skyltarna har placerats olika beroende på vilket kulturarv det är fråga om. Vid södra Ölands odlingslandskap är skyltarna, som behandlar världsarvet i helhet, utplacerade över fyra⁴⁹ olika platser, alla med sin egen inriktning om vad som är möjligt att uppleva på området, och vad som är utpekade, som världsarv. Skyltarna är placerade där besökarna passerar och det finns vid sidan av skyltarna med text, alltid en karta över södra Öland, som med sina symboler och markeringar påvisar och lyfter fram det som är viktigt för besökaren att se när de är på plats. Ofta refereras det sedan till dessa utpekade platser i texten om världsarvet, vilket gör att brukstexten kompletteras av kartbilden.

⁴⁶ Ronström, 2007, sid. 19.

⁴⁷ Bergvall, 1998, sid. 105.

⁴⁸ Lag med särskilda bestämmelser om gatuhållning och skyltning.

⁴⁹ Porten till Alvaret, Stenhusa gård, Eketorp samt Norrgården i Ventlinge.

Det är möjligt att se detta som att skyltarna ger anvisningar till hur kulturarvet ska förstås, och upplevas.⁵⁰

Vid Eketorps fornborg är skyltarna som visar hur det ser ut på området placerade vid ingången till butiken, dessa är dock tomma på historisk information utan inriktar sig enbart på att upplysa besökaren var denne är samt ge en översiktsblick över området. Detta görs genom en tecknad bild, ur fågelperspektiv, som visar information såsom var de olika delarna av borgen ligger och heter, var utgångar finns och liknande. Butiken ligger några hundra meter ifrån själva borgområdet, och det är inte förrän besökaren passerat denna som borgen blir synlig. Det är först inne på själva borgområdet som besökaren får ta del av borgens historia. Brukstexterna är här kompletterade med illustrationer över borgen, med de tre olika faserna borgen haft och hur den har sett under de olika tidsepokerna. Vid ingången till borgen illustreras de två tidsåldrarna av färgbilder, en för järnåldersborgen och en för den medeltida garnisonen. Genom att placera bilderna vid ingången blir det dessa bilder som det ska tittas på, det skapas en myt om den dåtida kulturen. Det presenteras med andra ord ett helt koncept för besökaren och hur denne ska uppleva de olika tiderna borgen presenterar.⁵¹

Vid Kalmar slott finns den första informationsskylten redan innan själva slottsområdet, en brukstext med tillhörande bild, och karta, över slottet. Liksom vid Eketorp är det en förklarande karta, med numreringar och förklarande ord. Slottsområdet som består av själva slottet, inre och yttre borggård samt försvarsvallarna runt

⁵⁰ Andersson, 2008, sid. 28.

⁵¹ Sturken, 2001, sid. 19-20.

yttre borggården. Där ingår också de kanontorn, eller postejer, som är placerade vid försvarsvallarna, vallgraven, kastellanvillan och bron över vallgraven, in till slottet. Inne på slottsområdet finns det ytterligare informationsskyltar, uppe på vallarna samt även inne i de olika rummen i slottet. Vissa rum har flera skyltar, främst de rum med någon av utställningarna som Kalmar slott innehar.

Kontexten som skyltarna befinner sig i är således tämligen olika, men det går i alla tre fallen att tala om kulturlandskap utifrån Dicks kriterier.⁵² Historia handlar inte enbart om tid, utan lika mycket om plats, där det finns spår av andra tider genom till exempel minnesmärken.⁵³ Platsen blir således central i kontexten, det är svårt att placera skyltarna och få ett sammanhang om det inte finns tillgång till en plats utan enbart tillgång till historisk fakta. Skyltningen verkar delvis för att besökaren ska känna sig välkommen till platsen och delvis för att den uppmuntrar densamme att bli aktiv och ta del av den historia som har utspelat sig på platsen. Samtidigt måste skyltningen, och kulturlandskapet i sig, vara logiskt disponerat, turister önskar enkelhet när de är iväg och platsen ska inte erbjuda kaos och förvirring.⁵⁴ Just kaos och förvirring är till viss del det som skapas utifrån den skyltning som finns om södra Ölands odlingslandskap, då området är stort och skyltningen är utspridd över fyra platser. Vilket gör att informationsskyltarna inte är placerade i direkt kontext, såsom vid

⁵² se Dicks kriterier, sid. 17-18 ovan.

⁵³ Gerner, 2008, sid. 165.

⁵⁴ Dicks, 2004, sid. 7-12.

de två andra platserna där de verkar direkt i sin kontext genom sin placering i direkt anslutning till det som skylten informerar om.

Skyltarna som informatörer

Flera är de tidigare forskare som hävdar att genom ett användande av skyltar vid kulturlandskap ges det en färdigtolkad bild av hur platsen ska förstås och tydas.⁵⁵ De skyltar som tolkas i undersökningen innehåller främst brukstexter, vissa är även illustrerade av bilder, och ger information om sitt specifika kulturarv. Detta eftersom kulturarvsinstallationer visar upp specialistkunskap till icke-specialister. För att göra platsen mer besöksvänlig innebär det att göra kunskapen tillgänglig och kommunicerande ut till besökaren. För att få besökare engagerade och för att fånga deras intresse krävs det att densamme blir involverad och att kunskapen är lätt att förstå.⁵⁶

Vid Kalmar slott sätter redan den första skylten prägel på platsen, genom att den välkomnar till ”Nordens bäst bevarade renässansslott”⁵⁷, detta är vad som väntar besökaren och vad som ska upplevas. Besökaren blir därefter snabbt guidad genom slottets historia. Det är möjligt att tolka denna skylt som en snabbgenomgång och en första inblick i vad slottet har för historia och vad som har skett på platsen samt vilken del det har i densamma. Efterföljande informationsskyltar guidar sedan runt besökaren på platser såsom försvarsvallarna och berättar där deras historia, samt hur det såg ut i det medeltida Kalmar. Skyltarna är

⁵⁵ Se t. ex. Andersson, 2008; Ronström, 2007; Dicks 2004; Molin 2003 & 2005.

⁵⁶ Dicks, 2004, sid. 145.

⁵⁷ Informationsskylt vid Kalmar Slott.

här alltid placerade i direkt anslutning till den kontext de refererar till. På några av skyltarna beskrivs det om hur landskapet har förändrats dels utifrån de olika tidsperioder slottet brukades dels hur det förändrats efter slottet och de omgivande områdena slutade användas, det är med andra ord med redan givna ramar och perspektiv som betraktaren sedan blickar ut över landskapet. Det är med, den blick som Urry beskriver som *the tourist gaze*, som besökaren sedan blickar ut över landskapet, blicken letar sedan efter de drag som separerar detta landskapet mot den vardagliga upplevelsen.⁵⁸ De drag som lyfts fram som viktiga och iscensatta på platsen, bland annat berättas det om den plats där den medeltida hamnen låg numera hyser Kalmar Konstmuseum och restaurang Byttan, vilket informationsskylten berättar. Genom att berättas om och visas upp laddas föremålen, här restaurang Byttan och Kalmar Konstmuseum, med innebörder genom att utgöra markörer i landskapet.⁵⁹ De lyfts fram som främmande föremål, något som inte fanns på plats när den medeltida hamnen låg där, de blir markörer för att påvisa hur förändringar av landskap kan se ut. Ett alternativt sätt att tyda skylten är att det går att se det utifrån idén att det förflutna på en plats utgör ett spår i tiden, och att dessa spår är samtida minnesmärken samtidigt som de minner om det förflutna.⁶⁰

Inne på slottet fortsätter gestaltningen av slottets historia, genom att bland annat berätta hur olika rum har förändrats över tiden, vilka som har bott där och när samt vilka som har varit ansvariga

⁵⁸ Urry, 2002, sid. 3.

⁵⁹ Molin, 2005, sid. 43.

⁶⁰ Gerner, 2004, sid. 165.

för byggnationen. Det nämns årtal, vilka förändringar som genomförts och när det skedde, vem som har bott i de olika delarna i slottet och interiöra detaljer såsom vad typen av tak heter, hur många olika träslag det finns i en viss panel och vilka som var de tongivande arkitekterna. För att en skylt ska komma besökaren till nytta ska den innehålla samlad arkeologisk och historisk kunskap. Dessa måste i sin tur samverka med iakttagelser och upplevelser för att kunna skapa en kulturell förståelse genom att berika och bilda läsaren. Kunskapen ska finnas tillgänglig men inte skapa en skiljemur mellan akademisk kunskap och erfarenhetskunskap. Höjd, ålder och liknande måttangivelser och siffror är främst viktiga för identifiering av ett kulturarv men för att skapa en riktig förståelse måste fler dimensioner än mätbara läggas till. Det måste ske kopplingar mellan olika företeelser, främst mellan företeelser och människor, för att få en fördjupad kunskap om förfluten tid.⁶¹ Vilket det gör på flera stället på Kalmar slotts skyltar, det beskrivs på flera ställen om personer och deras handlingar, vilket gör att det är möjligt att få en slags förståelse för deras agerande. Tydligast blir det i *Codex*-utställningen där det tas upp flera rättsfall, där kvinnor står åtalade för brott, och där det är möjligt att läsa rättsprotokollet och ta reda på varför kvinnan dömdes och till vilket straff. Där skapas det en länk mellan information och läsaren, genom att det är människoöden som gestaltas och liten är den del som anger årtal och siffror, utan det har fokuserats på en inblick i straffskalan för kvinnor.

⁶¹ Bergvall, 1998, sid. 109; 111.

Även vid Eketorps fornborg är skyltarna centrerade vid platsen, där finns förutom skyltar med text även illustrationer av järnåldersborgen och den medeltida garnisonen. Illustrationerna verkar vara upplagda att de ska spegla borgen i två tidsåldrar, då det går att ana att det är borgen som syns i bakgrunden samt är husen placerade i borgen som de är på illustrationen. Beträktaren erbjuds snabbt en tidsresa bakåt i tiden, till vilken av de två tiderna som önskas. Under illustrationen står vilken tid som gestaltas, intressant då text och bild ofta är länkade till varandra och skyltarna gör då anspråk på att representera något, de tar fasta på det specifika och just det är utmärkande för hur blickar styrs. Det är ett fragment av helheten som representeras, ett urval av de delar som finns på platsen.⁶² De två bilderna gestaltar i stort samma moment men i två skilda tider, och visar upp hur samma sysslor ändrats över tid, samtidigt som det bara är en del av den historia som finns på platsen som visas upp. Dessa två bilder, genom sin placering och bildens direkta talande till betraktaren, skapar det seende som besökaren kommer ha med sig på sin vandring runt om i borgen. Dessa bilder blir ramen för hur besökaren senare läser informationstexterna. Detta på grund av att bilder tolkas på olika sätt i olika kontexter, bilden får mening först i sitt sammanhang eftersom de skapas och brukas i detsamma. Bilder är även med och genererar gemensamma föreställningar som är skapade genom det visuella tillsammans med till exempel berättelser.⁶³

⁶² Johansson, 2009, sid. 34.

⁶³ Johansson, 2009, sid. 14-15.

Vid informationsskyltarna längre in i borgen finns det en tidslinje som visar upp tre olika borgar, medan förvirrande nog, det visas upp två olika borgar på alla andra skyltar; järnålderns bygdeborg och den medeltida garnisonen. Detta beroende på att borgens två första episoder båda två infaller under järnåldern, vilket förklaras först i informationstexten. Det förmedlas mycket information i texterna, dock förekommer det mycket måttangivelser, årtal och siffror, det som Bergvall menar behövs för att identifiera lämningarna. Samtidigt som det de facto i en informationstext är just funktionen informera som är det centrala i textens syfte.⁶⁴ Däremot saknas det en koppling ut till läsaren som gör att det skapas en förståelse för platsen, dess historia och användning. Texten är det som styr vad läsaren ska se, vilket perspektiv som platsen ska ha, och det är vanligtvis utifrån det lästa som besökaren minns platsen. Varför det kan bli problemfyllt att tolka borgen utifrån de termerna, det är inte i föremålen som betydelsen uppstår och framkallas utan hos betraktaren.⁶⁵ Att tolka ett landskap, som främst visar upp sig utifrån årtal och måttangivelser, kan vara svårt eftersom det saknas koppling till enskilda människor och händelser som ägt rum på platsen. Det är således svårt att koppla Eketorp till tankarna om att människan är sig lik trots tidens gång, det blir svårt att skapa en bild av en förlorad guldålder på platsen.

Södra Ölands odlingslandskap är ett spritt kulturarv, där är det de skilda företeelserna som skapar platsen, främst kanske det ändock är det öppna landskapet det refereras till och det som

⁶⁴ Hellspong & Ledin, 1997, sid. 31.

⁶⁵ Molin, 2005, sid. 43-44.

framhävs. Vid första informationsskylten förklaras att det är hela Öland söder om Färjestaden som är upptaget på UNESCO: s lista över världsarv, varefter en förklaring om vad som är unikt för södra Öland följer. Det är odlingslandskapet, radbyarna, borgarna, gravfälten, det unika växt- och fågellivet, alvaret och sjömarkerna, alla med sin lite längre individuella förklaring. Med andra ord ges det mycket information direkt om vad det är besökaren ska kunna ta del av, men det finns ingen direkt anknytning till någon av de fyra platserna som informationsskyltarna är uppsatta vid. Utan här måste besökaren transportera sig ytterligare för att finna det som informeras om på skyltarna, vilket talar emot kriteriet för att vara en besöksvänlig plats. Har en plats en identitet som är svåråtkomlig, förvirrande eller motsägelsefull kan den inte presentera sig som besöksvänlig. Samtidigt är södra Ölands odlingslandskap föredömligt uppmuntrande av de inhemska värdena, istället för att framhäva det officiella och formella.⁶⁶ Alla fyra platser har sin unika inriktning på världsarvets innehåll, samtidigt som de alla har en översikt över vad södra Öland innebär. Den kontext som är möjlig att finna vid de två tidigare kulturarven är inte möjlig här, då det kräver mer centrerade platser som är mindre till ytan.

Kartan som finns över området, och på alla fyra informationsställen, visar tydligt upp vad som ska ses och vad som är viktigt för besökaren att uppleva, borgar, radbyar, stora alvaret och allt annat som en besökare kan behöva veta är utmarkerat i form av symboler. Dessa symboler som sedan är

⁶⁶ Dicks, 2004, sid. 1; 10.

möjliga att bära med sig när platsen besöks, och platsen i sig upplevs sedan inte enbart som en plats utan den blir en metafor för något annat.⁶⁷

Texterna på skyltarna är, främst när de berättar om vad som hänt från forntid fram till medeltiden, informativa. De består delvis av siffror och, kanske främst, av referenser till tiden, när de olika händelserna skedde, såsom när befolkningen på Öland började bruka marken och ha fasta boplatser. Texterna informerar också om hur landskapet har förändrats genom påverkan av djur och människor, genom att anknyta till detta blir det också denna koppling mellan plats och den betraktande människan. Det skapas en förståelse för hur platsen, med dess föremål och tidigare levda människor där, har påverkat utseendet och varför det ser ut som det gör idag. Delar av platsen har således plockats upp och tagits fasta på, och kommuniceras sedan ut till besökaren för att skapa en bild av det som har hänt.

Kulturplatsernas unicitet

I stort har alla informationsskyltar ord och beskrivningar, så kallade metatextuella former, som anknyter till just deras specifika plats, ord och beskrivningar som inte hade varit relevanta om de var placerade i en annan kontext. Detta eftersom ord inte enbart är tecken utan de representerar, och symboliserar, något. Ord tar makten över sinnet och skapar vägar för tänkandet och tillhandahåller ramar som slutsatserna dras i.⁶⁸ Det hade till exempel inte varit relevant att beskriva hur Johan III lät bygga om

⁶⁷ Urry, 2002, sid. 117.

⁶⁸ Ronström, 2007, sid. 24.

stora delar av Kalmar slott på en informationsskylt vid Eketorps fornborg, lika lite som det varit relevant att tala om det unika djur- och växtliv som finns på södra Ölands odlingslandskap i närheten av Kalmar slott. Kontexten är avgörande för vad som lyfts fram på skylten, det är ändå fragment av helheten som iscensätts genom narration. Samtidigt som det kan vara av lika stor vikt att inte enbart ha en förklarande text utan även en bild till, när sammanhanget saknas, såsom vid *Codex*-utställningen i Kalmar slott. Visserligen visar den upp straff som kvinnor kunde utsättas för, men utan de förklarande bilder av hur ett straffredskap kunde se ut, och hur det användes, skulle det vara svårt att sätta det i nutida sammanhang, eftersom straffredskapen och straffen i sig, inte används idag. Bilden blir den förklarande egenskapen av det texten vill berätta, liksom det vid kulturlandskapen är den historia, de lämningar som finns kvar, som blir de centrala egenskaperna att lyfta fram. Detta eftersom kulturarvens historieskrivning ofta är visuell, utan att för den delen ignorera de immateriella aspekterna. Vanligtvis handlar kulturarv om byggda miljöer och objekt som gjorts till artefakter genom urval, detta urval har sedan noggrant dokumenterats genom text och bild.⁶⁹ Det som är unikt för just den platsen, de egenskaper som inte finns överallt, är ofta det som lyfts fram i informationstexterna. Det unika är det som ska blickas på.

Kontexten är således avgörande för att skyltarna ska kunna vara beskrivande, samtidigt som det är svårt att värja sig från tidigare tolkningar av platsen. Numera är tolkningarna, med sina ramar,

⁶⁹ Johansson. 2009, sid. 41.

redan gjorda och lämnar mindre rum för den egna, personliga tolkningen då det redan är påvisat vad som ska blickas uppå.⁷⁰ Samtidigt som de tidigare tolkningarna, som tar sig i uttryck genom informationstexterna, visserligen redan har skapat perspektiven, men de erbjuder också en bredare kunskap till platsen. Det är genom dessa som besökaren får möjlighet att ta del av kunskapen om att Eketorp fornborg har använts i olika tidsepoker samt vilka växter besökaren ska leta efter vid ett besök på odlingslandskapet på södra Öland. Samtidigt som ett besök vid ett kulturlandskap, för besökaren, innebär ett snabbt sätt att uppleva platsens identitet. Det är inte en fråga om besökarens önskan om en tvärkulturell förståelse, utan handlar snarast om en snabb inblick i den lokala identiteten, utan att interagera med lokalbefolkningen.⁷¹

Finns det problem?

Genom det perspektiv som analysen har är det möjligt att även stöta på problem i undersökningen, främst gällande kulturarv och hur det brukas i samtiden. Detta eftersom kulturarv inte är oföränderligt och evigt utan snarast en social konstruktion där nutidens intresse ligger först.⁷² Vilket också innebär att det vid de valda kulturarven är samtidens värden, och även ordval och språkbruk, som gestaltas på informationsskyltarna. Något som stämmer väl överens med idéer om att historiekulturens skilda

⁷⁰ Molin, 2005, sid. 43-46.

⁷¹ Dicks, 2004, sid. 45.

⁷² Gjestrum, 1999, sid. 3.

former har gemensamt att de har något meningsfullt att säga i både samtida sammanhang och förändring över tid.⁷³

De tre kulturarven är specialiserade på sitt område och med detta kommer även problem för de som inte är lika specialiserade och kunniga inom området. Som, tidigare nämnts, är det vid kulturplatser specialistkunskap som ska ut till icke-specialister.⁷⁴ Det är till exempel vid Kalmar Slott svårt att ta till sig informationen som finns såvida besökaren inte har ett visst mått av förkunskap om Sveriges historia, främst om hur Sverige såg ut innan och hur det gick till när Gustav Vasa tog makten. Det saknas på ett flertal ställen även tidsangivelser, vilket innebär att besökaren antingen bör veta när händelsen skedde, eller personen levde, alternativt behöver läsa ytterligare skyltar för att få en förståelse. Intressant är ordvalen som informationsskyltarna har, dels finns det de uppenbara ordvalen för att gestalta den tidens klassroller, och eftersom det är ett slott skyltarna finns på, är det klassroller såsom kung, riddare och drottning. Där är även möjligt att finna ord och begrepp såsom intarsia⁷⁵ och fatabur⁷⁶, utan att det ges en förklaring i texten, eller i kontexten, varav det ibland kan vara svårt att förstå vad som ska blickas på och vara unikt. Liknande problem återfinns vid Eketorps fornborg, men finns mycket färre informationsskyltar då området är mindre.

Problematiken finns dock fortfarande kvar, besökaren bör ha ett

⁷³ Aronsson, 2004, sid. 18.

⁷⁴ Dicks, 2004, sid. 145.

⁷⁵ Benämning på olika former för att åstadkomma mönsterlagda ytdekorationer inom bland annat inredningskonsten.

<http://www.ne.se.proxy.lnu.se/lang/intarsia#> .

⁷⁶ Eller *fatbur*, ett förrådsutrymme på en större gård, antingen i form av fristående byggnad eller inrymt i en av huvudbyggnaderna.

<http://www.ne.se.proxy.lnu.se/lang/fatbur>

visst mått av förkunskap om Sveriges historia och hur livet tedde sig under den tiden, främst här eftersom de informationsskyltar som finns inte ger några detaljer om hur människor levde utan enbart om siffror, mått och årtal. Det är egenskaper om borgen som nämns, men inget som ger någon kontext till hur borgen brukades för dåtidens människor. Mycket intressant är att det på en av informationsskyltarna står ”Museet invigdes av kungen 1984”⁷⁷, vilket innebär att besökaren måste ha kunskap om vem som var Sveriges, får jag anta, kung 1984.

På södra Ölands odlingslandskap är det svårt att veta vad som är viktigt, eftersom det ges mycket information samtidigt som det krävs ett visst mått av förkunskap, eller handböcker, för att verkligen förstå platsen. Även om vissa av fågelarterna och växtsorterna är illustrerade, som komplement till informationstexten, är det långt ifrån alla och för icke-specialisten kan det sedan vara svårt att lokalisera de olika arterna utan någon ytterligare handledning. Det förväntas även av besökaren att veta vilka egenskaper till exempel en vadarfågel⁷⁸ har. Även på de informationsskyltar som finns spridda över södra Öland om världsarvet finns det tidsangivelser, såsom att markanvändningen inte förändrats kraftigt sedan stenåldern, runt 4000 år sedan. Vilket den numera inte kan heller, då en upptagning på UNESCO:s världsarvslista innebär att platsen måste bevaras i det nuvarande utseendet.

⁷⁷ Informationsskylt vid Eketorps fornborg, 121025.

⁷⁸ Eller *vadare*, denna typ består av 13 familjer och ett flertal arter och har långa ben som är anpassade till att söka föda på stränder eller i grunt vatten. Näbben är kort till lång och böjd, anpassad för att söka föda.
<http://www.ne.se.proxy.lnu.se/lang/vadare> .

Liksom det vid bevarandet av det förflutna innebär en förstörelse av nutiden, samtidigt som det finns en tydlig och absolut distinktion mellan autentisk historia, vilken är fortgående och därför farlig, och kulturarv. Kulturarv är den förflutna historien, och den är således död och en säker form av historia, samtidigt som det innehåller sociala och spatiala olikheter. Vilket döljer kommersialism och konsumtion.⁷⁹ Något informationsskyltarna verkar utifrån, även om det på ett flertal skyltar anknyter till nutiden är det antingen genom ämnen som är neutrala såsom vilka fågelsorter som häckar på södra Ölands alvar. Annars anknyts det enbart till nutiden när det ska påvisas vilka förändringar som skett från tidigare brukande av platsen till nutidens utseende. Invävt i informationstexterna finns nutida värderingar och därmed förmedlas de indirekt. Det är med andra ord nutidens historieskrivning, med dess värderingar, som avgör vad som lyfts fram som intressant vid de skilda kulturarven. Således är det främst politik bakom urvalen av kulturarv, inte vetenskap, när sedan kunskapen om kulturarv iscensätts i samhällets historiebruk tilldelas platsen mening som sträcker sig utöver det sakliga och då blir perspektivet historiebruk relevant.⁸⁰

Kanske det främsta problemet med kulturarvsplatserna är att den informationstext som skyltarna erbjuder kommer med färdiga ramar och den personliga tolkningen är ersatt av dessa. Texten upplyser om det som ska blickas på och vanligtvis ser, och minns, besökaren det som denne läst, eftersom få ifrågasätter och

⁷⁹ Urry, 2002, sid. 99.

⁸⁰ Aronsson. 2004, sid. 82.

omtolkar den färdiga tolkningen.⁸¹ Ta till exempel påskbordet i Grå salen på Kalmar slott, där det beskrivs hur rummet gjordes om i slutet på 1500-talet och hur det fick det dåvarande utseendet, och vilken påverkan Johan III hade på detta. Numera är den påskmåltid som Johan III intog 1586 uppdukad, men det är inte möjligt att hitta någon information om vad som skett tidigare, eller senare, i salens historia. Salen, och dess interiör, är frusen i ett ögonblick, ett år, och allt annat som har skett i rummet blir besökaren inte upplyst om. Vilket egentligen säger allt om den problematik som kan finnas vid de valda kulturarven; kulturarvet som trygg och säker historieförmedling, den sociala konstruktionen genom att rummet och dess interiör är låst till en tid, vilket är den tid kulturarven sedan marknadsförs utifrån, samt att det är detta perspektiv, de ramarna som besökaren sedermera får läsa platsen utifrån.

⁸¹ Molin, 2005, sid. 43-45.

Sammanfattning

Följande stycke sammanfattar och väver samman uppsatsens syfte, de teoretiska perspektiven med delar av de resultat som presenteras i analysen.

De tre kulturarven; Eketorps fornborg, Kalmar slott och Södra Ölands odlingslandskap utgör uppsatsens kärna och är den historiekultur som iscensätts på de skilda platserna. Historiekultur som bland annat består av de källor och artefakter som anknyter till det förflutna.⁸² På platserna gestaltas, och iscensätts, kulturarven genom de informationsskyltar som är uppsatta för att ge validitet och påvisa att platsen är viktig för besökare.

Utifrån de tre kulturarven är det möjligt att se tre olika resultat i avseende på skyltarnas kontext, placering och hur de är med och bidrar till att skapa förståelse för besökaren. Kalmar slott och Eketorps fornborg är mindre och mer centrerade kulturarv än Södra Ölands odlingslandskap, därför är det lättare att vid dessa två platser se hur informationsskyltarna verkar i sin kontext. Detta beroende på att de är placerade i nära anslutning till det som skyltarna informerar om. Kontexterna, med kulturarven som skyltarna placerats i, skiljer sig åt men det går på alla tre platser tala om kulturlandskap, utifrån Dicks kriterier.⁸³ Däremot skiljer de tre platserna sig åt i hur besöksvänliga de är, Södra Ölands odlingslandskap får ses som det minst besöksvänliga. Detta eftersom skyltningen är utspridd på fyra platser över södra Öland och det som texten berättar om behöver besökaren åka ytterligare

⁸² Aronsson, 2004, sid. 17.

⁸³ Se Dicks kriterier, sid. 17-18 ovan.

en bit för att finna, kontexten saknas och det kan stundom vara svårt att se vad som är det unika med området.

För att informationsskyltarna ska vara funktionella i sin omgivning bör det finnas en blandning av historiska och arkeologiska fakta, och för att skapa en riktig förståelse för platsen, bör det även finnas en koppling mellan främst människor och företeelser.⁸⁴ Detta visas tydligt upp i *Codex*-utställningen på Kalmar slott, en utställning om kvinnors brott och straff i historisk tid, där historiekulturen iscensatts genom lagtexter om dessa brott och fotografier av hur straffredskapen kunde se ut. Skyltarna, som består av både text och fotografi, bidrar till en större förståelse för besökaren, egenskaperna som berättas om visas upp och kopplingen ut till besökaren blir tydlig. Denna koppling är däremot svår att finna vid Eketorps fornborg där det främst berättas om årtal och måttangivelser. Kopplingen ut till besökaren saknas eftersom det inte anknyts till dåtidens människor och hur deras levnadsförhållanden såg ut. Även på södra Öland är det svårt att hitta kopplingen.

För att få ytterligare en dimension till kulturarven är kontexten och placeringen av informationsskylten i densamma viktig. Texten kan upplysa om egenskaper i omgivningen som går att finna där, och som blir relevanta just i den omgivningen. Till exempel är det av vikt att berätta om vad som är unikt med radbyarna på södra Öland vid en av deras informationsskyltar och det hade förefallit ointressant att berätta om detta vid Kalmar slott. Samtidigt som det genom att lyfta fram och berätta om dessa

⁸⁴ Bergvall, 1998, sid. 109; 111.

egenskaper och hur de verkar i sin omgivning skapas det redan färdiga ramar och perspektiv på hur kulturarvet ska uppfattas och vad besökaren ska se. Genom redan färdiga tolkningar av kulturlandskapet finns det mindre utrymme för personliga tolkningar av detsamma, men genom att ta till sig tidigare tolkningar får besökaren kunskap om platsen. Samtidigt som det genom det här perspektivet låser kulturplatsen vid en specifik tid, liten är den information besökaren får om någon annan tidsepok än renässansen vid Kalmar slott, trots platsens lite dryga 800-åriga historia. Inte heller berättas det vid Eketorps fornborg om någon annan tidsepok än järnåldern och medeltiden, vid Södra Ölands odlingslandskap är det egentligen olika tider som platsen är låst vid. Nu gestaltas främst hur områdena såg ut vid världsarvsupptagningen 2000, det är inte längre möjligt att förändra platsen.

Kulturarven blir genom sin skyltning låsta vid en tidsepok och denna belyses som viktig, en specifik tidsperiod visas upp för besökarna och det är den som ska kommuniceras ut. Det är således främst en fråga om politik, vad som förmedlas ut till besökaren och vad som döljs.

Fortsatt forskning

Ytterligare aspekter som hade varit intressanta att undersöka, men som för den här undersökningens syfte föll utanför ramen, är att undersöka hur liknande kulturarv gestaltas och vilken sorts information som förmedlas. Det hade varit intressant att undersöka hur till exempel olika slott visas upp eller hur forntidsborgar gestaltas och vilken information som berättas. Det

hade även varit intressant att undersöka den information som ges på annat språk än svenska vid kulturarven, om informationen är densamma som den svenska, enbart översatt eller om det ges bakgrundsinformation.

Referenser

Källmaterial

Informationsskyltar, Eketorps fornborg. Inhämtat 121025.

Informationsskyltar, Kalmar Slott. Inhämtat 120928.

Informationsskyltar, Södra Ölands odlingslandskap. Inhämtat 121025.

Tryckta referenser

Andersson, Joakim. 2008. *Skilda världar. Samtida föreställningar om kulturarvsplatser*. Linköping. Linköpings universitet, Institutionen för studier av samhällsutveckling och kultur.

Aronsson, Peter. 2004. *Historiebruk – att använda det förflutna*. Lund. Studentlitteratur.

Aronsson, Peter. 2005. Ett forskningsfält tar form. I *Kulturarvens dynamik. Det institutionaliserade kulturarvets förändringar*. Red:er Peter Aronsson & Magdalena Hillström. Vol. 2005:2. Norrköping. Linköpings universitet, Skriftserie tema kultur och samhälle.

Aronsson, Peter. 2010. Historiebrukens ekologi. I *Astrid Lindgrens världar i Vimmerby. En studie om kulturarv och samhällsutveckling*. Red. Leif Jonsson. 105-120. Lund. Nordic Academic Press.

Bergvall, Margareta. 1998. Meddelanden från forntiden. *Nordisk Museologi* 1998:2.

Bäck-Wiklund, Margareta. 2007 (1988). Fenomenologi: Livsvärld och vardagskunskap. I: *Moderna samhällsteorier. Traditioner, riktningar, teoretiker*. Finland. WS Bookwell AB.

Dicks, Bella. 2004. *Culture on Display. The Production of Contemporary Visitability*. Berkshire. Open University Press.

Gerner, Christian. 2008 (2004). Historia som plats. I *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken*. Red:er Klas-Göran Karlsson m.fl. Lund. Studentlitteratur.

Gjestrum, John Aage, 1999. *När historia skapas. I: Tvärsnitt. No 2. 1999.*

Hellspång, Lennart. & Ledin, Per. 1997. *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys*. Lund. Studentlitteratur.

Johansson, Carina. 2009. *Visby visuellt. Föreställningar om en plats med utgångspunkt i bilder och kulturarv*. Klintehamn. Gotlandica förlag.

Karlsson, Klas-Göran. 2008 (2004). Historiedidaktik: begrepp, teori och analys. I *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken*. Red:er Klas-Göran Karlsson m.fl. Lund. Studentlitteratur.

Kjeldstadli, Knut. 1998. *Det förflutna är inte vad det en gång var*. Lund. Studentlitteratur.

Lag med särskilda bestämmelser om gatuhållning och skyltning, SFS 1998:814.

Molin, Torkel. 2003. *Den rätta tidens mått. Göthiska förbundet, fornforskningen och det antikvariska landskapet*. Umeå. Institutionen för historiska studier Universitetet i Umeå.

Molin, Torkel. 2005. Att prägla landskap. I *Kulturarvens dynamik. Det institutionaliserade kulturarvets förändringar*. Red:er Peter Aronsson & Magdalena Hillström. Vol. 2005:2. Norrköping. Linköpings universitet, Skriftserie tema kultur och samhälle.

Ronström, Owe. 2007. *kulturarvspolitik. Visby. Från sliten småstad till medeltidsikon*. Stockholm. Carlsson bokförlag.

Sturken, Marita & Cartwright, Lisa 2009 (2001). *Practices of looking. An introduction to visual culture..* New York. Oxford University Press.

Ury, John. 2002 (1990). *The Tourist Gaze*. London. Sage.

Elektroniska referenser

Eketorp. *Om Eketorp*. <<http://www.eketorp.se/om-eketorp/>> Avläst 121112.

Kalmar. *Destination Kalmar*. <<http://www.kalmar.com/sv/Om-Kalmar/Destination-Kalmar-AB-/>> Avläst 121112.

Kalmar Slott. *Historien om Kalmar Slott*. <<http://www.kalmarslott.se/om-slottet/om-kalmar-slott>> Avläst 121112.

Kalmar Slott. *Kvinnofängelset*. <<http://www.kalmarslott.se/om-slottet/utstaellningar/kvinnofaengelset/>> Avläst 121109.

Kalmar Slott. *800 år av krig, makt och ära!* <<http://www.kalmarslott.se/om-slottet/utstaellningar/800-ar-av-krig-makt-och-aera-1>> Avläst 121109.

Kalmar Slott. *Öppna portar*. <<http://www.kalmarslott.se/om-slottet/satsningar-pa-kalmar-slott/ppna-portar>> Avläst 130117.

Länsstyrelsen Kalmar län. *Södra Ölands odlingslandskap*. <<http://www.lansstyrelsen.se/kalmar/sv/om-lansstyrelsen/om-lanet/varldsarv/varfor-sodra-oland/Pages/index.aspx>,> Avläst 121112.

Länsstyrelsen Kalmar Län. *Världsarvsrådet*. <<http://www.lansstyrelsen.se/kalmar/sv/om-lansstyrelsen/om-lanet/varldsarv/varldsarvsrad/Pages/index.aspx?keyword=v%C3%A4rldsarv>>. Avläst 121112.

Nationalencyklopedin. *Fatabur*. <<http://www.ne.se.proxy.lnu.se/lang/fatbur>> Avläst 121205.

Nationalencyklopedin. *Intarsia*. <<http://www.ne.se.proxy.lnu.se/lang/intarsia#>> Avläst 121205.

Nationalencyklopedin. *Vadare*.

<<http://www.ne.se.proxy.lnu.se/lang/vadare>> Avläst 121205.

Riksantikvarieämbetet. *Södra Ölands odlingslandskap*.

<<http://www.raa.se/upplev-kulturarvet/varldsarv/sodra-olands-odlingslandskap/>> Avläst 121112.

Statens Fastighetsverk. *Kalmar Slott*.<

http://www.sfv.se/cms/sfv/vara_fastigheter/sverige/h_kalmar_lan/kalmar_slott.html> Avläst 121112.